

розмірів елементів малюнку протектора його підошовної частини, а також щодо особливостей (дефектів) підошовної частини взуття (у разі їх наявності). За слідом підошовної частини з використанням загальнодоступних інтернет-ресурсів (сайтів виробників чи реалізаторів взуття) може бути також встановлено, як може виглядати його верх (кросівки, напівчоботи тощо), щоб орієнтувати оперативних співробітників на розшук особи, яка вчинила злочин. У подальшому в разі вилучення в підозрюваного взуття, підошва частини якого за розмірами і будовою малюнку протектора збігається зі слідом, вилученим з місця події, має бути призначена ідентифікаційна трасологічна експертиза.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що ефективно проведення огляду місця події за фактами крадіжок із квартир громадян можливе лише за умови залучення до огляду кваліфікованого спеціаліста-криміналіста.

Розглянуті особливості використання виявлених слідів — це лише незначна частина напрямів використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок із квартир громадян.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 22.02.2023).

Актуальність визначення шкоди компонентам довкілля України внаслідок збройної агресії РФ під час проведення судових інженерно-екологічних експертиз

Наталія Ковальова,

Київське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4378-3306>, e-mail: natali.120771@gmail.com

Наталія Кісіль,

канд-ка с.-г. наук, Київське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1097-360X>, e-mail: kisil_n@ukr.net

Оксана Рейтер,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4383-4717>, e-mail: mojforeign19@gmail.com

Публікацію присвячено питанням особливостей визначення розміру збитків і шкоди, завданої компонентам довкілля України внаслідок збройної агресії РФ та підходів до проведення судових інженерно-екологічних експертиз.

Ключові слова: судова експертиза, екологія, шкода довкіллю, екологічна шкода, інженерно-екологічні експертизи.

The relevance of the damage determining to the environmental components of Ukraine as a consequence of the armed aggression of the Russian federation, when forensic engineering — environmental examination is conducted

Nataliia Kovaliova, Nataliia Kisil, Oksana Reiter

The publication is devoted to the peculiarities of damage amount determining and damage caused to the components of the environment of Ukraine owing to the armed aggression of the Russian federation and approaches to conducting forensic engineering-environmental examinations.

Keywords: forensic examination, ecology, damage to the environment, environmental damage, engineering and environmental examinations.

Уже понад рік триває війна. Росія обстрілює та знищує ключові об'єкти інфраструктури України. Внаслідок бойових дій, терористичних атак, диверсій, ракетно-бомбових ударів зруйновано та пошкоджено будівлі, убито мирне населення, до того ж завдано значної екологічної шкоди, наслідки негативного впливу якої триватимуть

роками та позначатимуться не тільки на екосистемах України, а й країн, що межують із нею.

Внаслідок пошкоджень газо-, нафто-, аміакопроводів і виникнення пожеж на цих об'єктах в атмосферне повітря потрапляє значна кількість токсичних речовин. Токсичні продукти згоряння вибухівки або гази, що утворюються під час

пострілів і запуску ракет, опиняються в атмосферному повітрі та провокують хімічне отруєння навколишнього середовища. Під час спалювання рідких палив (мазутів) разом із димовими газами атмосферне повітря наповнюють сірчаний ангідрид, оксид вуглецю, оксиди азоту, газоподібні та тверді продукти неповного згоряння палива, сполуки ванадію, солі натрію та ін. Згоряння нафтопродуктів супроводжується викидами оксиду сірки, що призводить до утворення «кислотних» дощів, які містять сірчану кислоту, сульфіти й сульфати амонію, що спричиняє опіки на рослинах і кореневої системи (після просочення у ґрунт). Діоксид сірки, або сірчаний ангідрид призводить до хлорозу рослин, через що порушується нормальне функціонування організму рослин і вони відстають у рості та розвитку.

Крім засмічення землі металевими частинами (осколковими уламками снарядів, гільзами тощо) відбувається забруднення ґрунтів, поверхневих і підземних вод. Вибухи боєприпасів, крім руйнації родючого шару ґрунту, здатні піднімати в атмосферу хмари дрібнодисперсного пилу. Потрапляння нафтопродуктів та інших токсичних речовин у ґрунт загрожує забрудненням водонесних горизонтів, поверхневих і підземних вод, оскільки повітряні маси здатні переносити забруднювальні речовини на сотні кілометрів.

Отже, військові дії негативно впливають не тільки на природні екосистеми України, а також матимуть пролонгований негативний вплив на компоненти довкілля майже всіх сусідніх держав. Саме тому нині особливо гостро постає питання належного документування завданих збитків і шкоди довкіллю.

У своїй роботі Н. О. Семчук, зокрема, зазначає: «Серед безлічі ганебних вчинків, направлених проти природи в Україні, можна назвати страшні вчинки в Чорнобильському біосферному заповіднику (зокрема, риття окопів у Рудому лісі), неприйнятні дії в «Асканії-Новій», «Олешківських пісках», «Тузлівських лиманах». Не минули руйнівні дії і морську флору і фауну — масова загибель дельфінів у Чорному та Азовському морях, травмування безлічі тварин через мінування акваторії морів. Безліч тварин та рослин, зокрема червонокнижних, постраждало внаслідок обстрілів та активних бойових дій. Ще більше унікальних тварин та птахів просто не народилося, оскільки місця гніздування було порушено, шлюбний сезон тварин і птахів зірвано, а новонароджені тварини і птахи загинули» [1, с. 34].

Також дослідниця зауважує, що надзвичайно важливим є нагальне фіксування всієї заподіяної шкоди, оскільки пошкоджені екосистеми в пошуках рівноваги змінюватимуться, тому через доволі недовгий час обчислити точний розмір шкоди не буде можливим. До того ж, незважаючи на те, що рівновага згодом відновиться, деякі види тварин і рослин на певній території можуть зникнути надовго, а деякі — назавжди [1].

Одними з джерел доказів, що формуватимуть доказову базу воєнних злочинів РФ під час розгляду в міжнародних судах, є висновки судових експертиз. У зв'язку із появою нових завдань, що виникають під час розслідування воєнних злочинів, гостро постає питання належного рівня експертного забезпечення правосуддя в умовах війни, що значною мірою залежатиме від якості огляду місця події, результатом якого має стати зафіксована слідова картина скоєння злочину, що впливатиме на повноту й обґрунтованість експертного висновку.

Розмір відшкодування збитків, завданих наднормативними викидами забруднювальних речовин в атмосферне повітря внаслідок збройної агресії РФ і бойових дій, та розмір шкоди, завданої землі та ґрунтам, визначають у межах інженерно-екологічної експертизи, іноді в комплексі з експертами, атестованими за іншими напрямками судових експертиз. Тому на особливу увагу нині заслуговує вдосконалення методичних підходів проведення експертиз щодо встановлення розміру збитків і шкоди, завданої компонентам довкілля внаслідок збройної агресії РФ.

Сьогодні застосовують усі можливі інструменти для проведення моніторингу та фіксування шкоди, завданої військовими діями українському навколишньому середовищу. Міндовкілля, Держекоінспекція, Держлісагентство, Держводагентство, інші центральні органи виконавчої влади й екоактивісти ретельно фіксують екологічні злочини РФ. Триває робота над розробленням алгоритмів обрахунку завданої шкоди та розширенням оцінюваних показників.

Згідно з чинною редакцією Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [2], до основних завдань інженерно-екологічної експертизи належать:

- визначення обставин, що пов'язані з настанням надзвичайної екологічної ситуації;
- установлення технічних та організаційних причин порушень технологічного процесу

виробництва, якщо це сприяло виділенню забруднюючих речовин, енергії й викидам інших шкідливих речовин і накопиченню промислових відходів;

- визначення відповідності дій осіб (або їх бездіяльності), причетних до надзвичайної екологічної ситуації, вимогам нормативних актів у сфері екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів;
- установа причинно-наслідкових залежностей між діями / бездіяльністю спеціально уповноважених осіб (у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та екологічної безпеки) і наслідками, що наставили [2].

Фіксування воєнних злочинів щодо заподіяної екологічної шкоди для забезпечення права на справедливий суд обумовлюють й необхідність постановки перед експертами нових завдань, відмінних від завдань мирного часу.

Із метою правильного оцінювання екологічних збитків, завданих Україні, Міндовкілля розробляє спеціальні методики з обрахування шкоди компонентам довкілля. Станом на сьогодні уряд своїм рішенням розширив перелік напрямів і показників «екологічної сфери», які оцінюються. Для створення механізмів відшкодування збитків, завданих під час збройної агресії та бойових дій, розроблено й затверджено такі методики:

- Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди [3];
- Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану [4];
- Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації [5].

Експертна практика свідчить, що для вирішення деяких питань щодо завданої екологічної шкоди внаслідок збройної агресії українському довкіл्लю виникає потреба у залученні експертів, атестованих за різними видами експертиз.

Отже, для пришвидшення розслідування кримінальних правопорушень щодо завданої

Україні масованої екологічної шкоди внаслідок збройної агресії РФ особливої уваги потребує вдосконалення методичної бази для проведення експертиз зі встановлення розміру збитків і шкоди, завданої навколишньому природному середовищу, комплексне вирішення поставлених експертних завдань, а також підвищення ефективності підготовки експертних кадрів.

Перелік джерел посилання

1. Семчук Н. О. Особливості відшкодування екологічної шкоди завданої під час збройної агресії проти України. Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації : тези наук.-практ. конф. (Харків, 22.06.2022). Харків, 2022. С. 33—36. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/Tezi_konf_22_06_2022.pdf (дата звернення: 22.03.2023).
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 22.03.2023).
3. Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди : затв. наказом Міндовкілля України від 13.04.2022 р. № 175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0433-22#Text> (дата звернення: 22.03.2023).
4. Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : затв. наказом Міндовкілля України від 04.04.2022 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text> (дата звернення: 22.03.2023).
5. Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації : затв. наказом Міндовкілля України від 05.10.2022 р. № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text> (дата звернення: 22.03.2023).